

Çivi Yazısı Hukuku ve Toplumsal Hayatta Nadītu(m) Kadınları ¹

Sema ARSLAN ²

Özet

Bu çalışmada Eski Mezopotamya’da din kadınları grubundan bir sınıf olan Nadītu(m) kadınları ele alınacaktır. Dolayısı ile Eski Önasya çivi yazısı kanunlarında ve çiviyazılı belgelerde bu kadınların özelliklerine dair incelemelerde bulunarak, örnekler verilecek ve genel açıklamalar sağlanacaktır. Dağınık halde olan bilgilerin bir bütün halinde değerlendirilmesi gerçekleştirilecektir. Nadītu(m) kadınlarının çeşitli tanrıların hizmetinde oldukları görülmektedir. Onların, Eski Mezopotamya’da tapınakların içinde yer alan ve “gagū(m)” adı verilen bir yapı içerisinde ikâmet ettikleri anlaşılmaktadır. Kanunlara göre bu sınıftan kadınların bazıları evlenebilirken, bazılarının ise evlenmesine izin verilmemiştir. Buna ek olarak bu unvanı taşıyan kadınların, evlensin veya evlenmesin çocuk doğurmalarına asla izin verilmemiştir. Öte yandan kendilerine bakmaları için evlatlık alabildiklerine dair pek çok belge mevcuttur. Ayrıca Eski Babil Devri’nde ekonomik faaliyetlerde oldukça aktif bir konumda oldukları anlaşılmaktadır. Ekonomik hayatlarının dışında, sosyal ve dini alanlarda da etkin olduğu görülen bu kadınların, din kadınları sınıfı içerisinde önemli bir yere sahip olduğu ekonomik faaliyetlerinden de yola çıkılarak anlaşılmaktadır. Yeni Babil Devri’nin (M.Ö. 626-539) sonlarına kadar varlıkları görülen bu kadınların özellikle ekonomik hayata önemli katkılar sağladıkları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nadītu(m) kadınları, çivi yazısı hukuku, kanunlar, ekonomi, sosyal yaşam.

Nadītu(m) Women in Cuneiform Law and Social Life

Abstract

In this study, Nadītu(m) Women who are a class of religious women in Ancient Mesopotamia, will be studied. In the matter covered, examples will be given by examining the characteristics of these women in the Ancient Near Eastern Cuneiform Law and the Cuneiform Texts, and general explanations will be provided. It will aim at forming a whole of information that is scattered. It is seen that Nadītu(m) Women are in the service of various gods. It is understood that in Ancient Mesopotamia they reside in a structure called "gagū(m)" which is located in the temples. According to the Cuneiform Law, some women in this class are allowed to marry, while others are not allowed to marry. In addition, marriage or not marriage of these women is not allowed to have children, but there are many documents that they can adoption for their care. It is also understood that they were active in economic activities in the Old Babylonian Period (626-539 B.C). Apart from their religious life, it is understood that these women, who are seen to be active in social and economic fields, can come to important positions within the class of religious women. It is understood that these women, whose existence till the end of the Neo-Babylonian Period, are particularly important contributors to the economy.

Keywords: Nadītu(m) Women, Cuneiform Law, laws, economy, social life.

¹ Bu çalışma, “Eski Önasya Çivi Yazısı Hukukunda ve Çivi Yazılı Belgelerde Nadītu(m) Kadınları” başlığı ile, 11-12 Mayıs 2018 tarihlerinde Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi’nde gerçekleştirilmiş olan, “I. Dil ve Kültür Çalışmaları Öğrenci Sempozyumu”nda sözlü olarak sunulmuş bildirinin genişletilmiş ve düzenlenmiş halidir.

² Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Doktora Programı Öğrencisi, E-posta: semarlantr@gmail.com

Giriş

Genel olarak bakıldığında, Eski Mezopotamya’da kadınların sosyal yaşam içerisindeki konumlarına kısaca değinmemiz yerinde olacaktır. Bir erkek için evlenmek Akadça’da “karısının mülkiyetine sahip olmak” anlamına gelmekteydi. Elde edilen hukuksal belgelere göre kadın evlenince hemen kocasının mutlak egemenliği altına girmektedir. İlk zamanlar tek eşlilik yaygın olsa da, koca istek, ihtiyaç ve gelirine göre ilk karısına ek olarak bir ya da birkaç “ikincil eş” alabilirdi. Nikâhsız olarak hizmetçi kadın da buna eklenebilirdi. Kadınların evlendiği andan itibaren erkek egemenliğine girdiği ve onlara ağır toplumsal yaptırımların söz konusu olduğu belirtilmektedir (Bottéro, 2005a, s. 129).

Eski Mezopotamya’da genel mânâsı ile kadınların özgür olduğu bilinmektedir. Babil ve Asur toplumlarına görece biraz daha özgürlük içeren bir durum söz konusudur. Evlilikte ana amaç üreyip çoğalmaktır. Bu sebepten dolayı evli bir kadının statüsü, çocuğu olup olmadığına göre değerlendirilmektedir. Koca çocuğu olmayan eşini istediği zaman boşama hakkına sahiptir. Yasal anlamda bir çocuk sahibi olmak adına ikincil bir eş ya da köle kadın alma gücünü kullanabilmektedir. Öyle ki bu türden ikincil eşlerin, asıl eş ile eşit haklara sahip olmadığı görülmektedir. Evlilikte hukuksal anlamda çokeşlilik yoktur (Hrouda, 2016, s. 80 vd.). Nitekim ikincil eş konumuna dair hükümler için çivi yazısı hukukunda pek çok maddeye rastlanmaktadır. Babilli bir kadın evlendiği zaman genelde babasının veya başka bir erkek akrabasının evinden kocasının evine geçmiş olurdu. Bir kadının erkek egemenliği altında yaşamaması, sadece istisna olan durumlarda geçerliydi. Bu durum özellikle dullar için söz konusuydu. Tekrar evlenme halinde kendilerine ait evlilik sözleşmesini sadece dul kadınlar yapabilmekteydi (Jursa, 2017, s. 84).

Eski Mezopotamya’da din kadınları sınıfının içinde çeşitli unvanlardan kadınların olduğu görülmektedir. Bunlar “entum” (yüksek rahibe), entum ve Nadîtu’dan sonra gelmekte olan “SAL.ZİKRUM”, belli tanrılar için kült hizmetlere adanmış olan, sütannelik yaptığı bilinen (Öz, 2015) ve ayrıca Kültepe Metinlerin’de de geçmekte olan (Şahin, 1999a, s. 150) “qadištu”lar, özel görevlerde yer alan “kulmaşıtu”lar ve düşük bir rahibe sınıfı olan “şugîtu” gibidir (Bottéro, 2012b, s. 212; Kılıç ve Duymuş, 2009). Farklı unvanlara sahip kadınların işlevleri de farklıydı. Yukarıda ismini zikrettiğimiz kadınlara ek olarak farklı unvanlara sahip rahibeler de mevcuttu. Örneğin Tanrıça İstar’a tapan anlamında “İstarîtu”ların koruyucu özellikleri vardı. Kıvrıkcık (kezêru) saçları ile müşterilerin ilgisini çeken “Kezetu”lar bu kadınlara eklenmektedir. Daha düşük bir yaşam biçimi ile lüks giyinmemiş “şamhatu” kadınlarına ek olarak, özgür aşkı iş olarak kullanmış olan “harimtu” unvanlı kadınlar en çok

tanınmış olanlardandır. Bu kadar çok çeşide ilaveten sanki bir araya toplanmış gibi aynı cinsten kişilerin adları ile, kendilerini külte adanmış olan kadınlar da mevcuttu. Rahibeler ya da mabet tutsakları olarak belirtilen “Nadītu”lar ve özellikle dinsel törenlerde gördüğümüz “entu” ve “ugbaltu” kadınları bu duruma örnektir. Özellikle son üç belittiğimiz unvana sahip kadınların birbirine yakın toplumların metinlerinde karşımıza çıktığı, ve bunlar arasında sanki pek de ayırım yokmuş gibi hepsinin aynı kategoride toplanmış olduğu belirtilmektedir (Bottéro, 2012b, s. 212). Nitekim buna ek olarak *Zainab Bahrani* bazı unvana sahip kadınların örneğin “qadištu”lar veya “kutsal fahişe”ler olarak belirtilen kadınlara atfen yapılacak olan açıklamalarda ve yorumlarda oldukça dikkatli olunması gerektiğinin altını çizmektedir (Bahrani, 2018, s. 96 vd., 102 vd., 150 vd.) Ayrıca Kültepe Metinleri’nde geçmekte olan qadištu’ların Asur toplumu için rahibe rolünden ziyade, adi (kötü) kadın anlamına gelmiş olduğu belirtilmektedir (Şahin, 1999a, s. 150).

Politik anlamda kullanılan unvanlar da mevcuttur. Örneğin entum’luk unvanının politik işleve sahip olduğu görülmektedir. Sargon’un (M.Ö. 2340-2284) torunu olan Naram-Sin’in döneminde (M.Ö. 2260-2223) garnizonların Suriye’nin kuzeyinden İran’ın batısına kadar uzandığı bilinmektedir. Sargon, Ur şehrinde kızı Enheduanna’yı entum (yüksek rahibe) olarak atadığını bilinmektedir. Naram-Sin döneminde de entum’luk makamının politik anlam taşıyarak, bir kızın bu konuma atanmasının sürdürüğüne dair delillerinin olduğu belirtilmektedir. Ayrıca kraliyet ailesinin bir başka diğer üyeleri de kült görevlere atanabilmekteydi (Bahrani, 2018, s. 195 vd.; Kuhrt, 2013, s. 65 vd., 82). Her bir unvandan olan bu kadınların, farklı zamanlarda, farklı fonksiyonlarda olduğu görülmektedir. Çoğunlukla onların rolleri yadsınamayacak kadar büyüktür. Bazıları kült amaçlı ritüellerde büyük öneme sahipken, konumuz olan Nadītu kadınlarının ise ekonomide büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Nitekim özellikle Kral Hammurabi Dönemi’nde (M.Ö. 1792-1750) diğer dönemlere görece daha çok aktif olan ve bilhassa kral kızları, kız kardeşleri gibi kişilerin Nadītu’luk yapmış olduğu görülmektedir. Onların ekonomiye ve ticarete katkı sağlayacak bir şekilde bu unvanı geliştirmiş ve ilerletmiş olabileceğini belirtmek herhalde yanlış olmayacaktır.

M.Ö. III. Binyılın ikinci yarısından sonra elde edilen arşiv metinleri o kadar çoktur ki, kadınların sosyoekonomik konumları, diğer dönemlere nazaran daha iyi olduğu tahmin edilmektedir. Arşiv metinleri özellikle M.Ö. 2400’lü yıllarında orta dönemdeki 15 yıllık bir zaman dilimden ve M.Ö. 2100’lü yılları kapsayarak, III. Ur Sülalesi’ne denk gelen yaklaşık 100 yıllık bir başka dönemden kalmışlardır. Özellikle çiviyazılı belgeler Ur (Tell al

Muqqayar), Girsu (Tello), Umma (Djokha), Nippur (Nifur) ve Puzurish-Dagan (Drehem) gibi şehirlerden elde edilmiştir. Metinler hem erkeklerin hem de kadınların ekonomik aktiviteleri hakkında bilgiler içermektedir (Bahrani, 2018, s. 180).

Çiviyazılı Belgelerde Nadītu(m) Din Kadınları

Nadītu kadınlarının özelliklerine geçmeden önce adı verilen unvanı tanımakta fayda vardır. Nadītu ya da Nadītum şeklinde bilinmekte olan kelimenin Sumercesi LUKUR'dur (Bkz. ePSD). Feminin olan Nadītu(m) kelimesi kökü Akadça "nadu" dan gelmektedir. Nadu kelimesi ise sırası ile, "terkedilmiş", "ıssız", "ekilmemiş, nadasa bırakılmış" gibi anlamları ifade etmektedir (AHw, M-S, s. 704.; CAD, N/I, s. 66.; CDA, s. 230). Nadītu(m) kelimesi ise genel olarak "kısır", "çocuksuz", "çocuksuz kadın", "bekâr rahibe (din kadını)" gibi anlamlara gelmektedir (AHw, M-S, s. 704.; CAD, N/I, s. 63.; CDA, s. 229).

Bir tanrı için adanan bu kadınlar evlenmezlerdi ve çocuk sahibi olmalarına asla izin verilmezdi. Genelde "gagû(m)" adıyla bilinen mekânlarda yaşamaktaydılar (CAD, N/I, s. 63). Bu bir yapı olabileceği gibi, tapınağın bir bölümünde bulunan bir mekânda olabilirdi. Din kadınları yani rahibelerin ve özellikle Nadītu kadınları için ayrılmış bir mekândı (AHw, A-L, s. 273.; CAD, G, s. 10.; CDA, s. 88). Elde edilen yazılı belgelerde bu kategoriden olan kadınların nüfusları hakkında bilgiler edinmek mümkündür. Belgelere göre herhangi bir zamanda bu mekândaki kadınların 200 kadar olduğu tahmin edilmektedir (Harris, 1975d, s. 304). Nadītu kadınları hakkında bilgilerin aktarılmasında çivi yazısı hukuk maddelerinden örnekler verilerek, değerlendirme yapılması uygun görülmüştür. Lipit-İstar Kanunları'nda bir adet bulunmakta olan madde dışında, ağırlıklı olarak maddeler Hammurabi Kanunları içerisinde yer almaktadır. Nitekim bu unvana sahip kadınların en aktif zamanı olan Eski Babil Dönemi'nde (M.Ö. 2000-1600) söz konusu olan unvanı geliştirerek yaşattıkları anlaşılmaktadır. Konu akışına uygun olarak maddelerin irdelenmesi uygun görülmüştür. Bu bağlamda maddelere geçmek yerinde olacaktır.

Anlaşıldığı üzere Nadītu(m) sınıftan kadınların "gagû(m)" yapısı dışında da oturabildikleri görülmektedir. Bir Nadītu(m) ya da bir yüksek rahibe sınıfından entum'un meyhaneye gitmeleri ve içki içmelerinin yasak olduğu anlaşılmaktadır. Hammurabi Kanunları § 110'da geçen madde şu şekildedir: "Eğer manastırda oturmayan bir nadītum, bir entum, bir bira evi (meyhane) açar veya bira (içmek) için bir bira evine girerse, o kadını yakalayacaklardır" (Aydın, 2017, s. 58; Roth, Hoffner ve Michalowski, 1995, s. 101; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 195).

Nadītu kadınlarının ekonomi alanında aktif oldukları görülmektedir. Hammurabi Kanunları § 40'dan açıkca bir Nadītu'un tımar sahibi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca herhangi bir tımarı olan kişinin de karşı tarafın dediklerini yapması gerekmektedir. Burada herhalde karşılık bir anlaşma ile işlemler gerçekleştirilmiş olmalıdır. Hammurabi Kanunları § 40'da geçen madde şu şekildedir: “Bir nadītum, bir tüccar veya yabancı bir tımar sahibi, tarlasını, bahçesini ve evini gümüşe (para karşılığı) verecektir (verebilecektir.) Satın alan, satın aldığı tarlanın, bahçenin veya evin tımar sorumluluğunu yerine getirecektir” (Aydın, 2017, s. 43; Roth vd., 1995, s. 88; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 189).

Bazı durumlarda genç kızların M.Ö. II. Binyıl kaynaklarına ve Kutsal Kitap kaynaklarına göre başlarının örtüldüğünden haberdar olunmaktadır. Ek olarak evlendikten sonra kadınların günlük yaşamda peçe takma zorunluluğu ile ilgili olarak herhangi bir belgeye rastlanmadığı belirtilmektedir. Görsel belgelerde de kadınlar sık sık başı açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. II. Binyıl Orta Asur Kanunları'nda (§ 40 ve § 41 Bkz. Roth vd., 1995, s. 167-169; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 253) kadınların peçe takması durumunun (örtünmenin) varlığından haberdar olunarak, bu uygulamanın aynı dönem için iyi aile kızları tarafından da aynen uygulandığı belirtilmiştir ve Hammurabi Kanunları'ndan § 40 (Bkz. Aydın, 2017, s. 43; Roth vd., 1995, s. 88; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 189) bu durum için örnek gösterilmiştir. Bekârların ve kölelerin peçe takmalarının yasak olarak geçmesi ve bu uygulamanın kadınların toplumsal yaşamdaki statüsünü ifade edebileceğinin değerlendirilebilirliğinin mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Örneğin nişanlı bir genç kızın alnına yağ sürülmesi (§ 42 ve § 43 Bkz. Roth vd., 1995, s. 169 vd.; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 253), o kızın statüsünün artık değişmiş olduğuna işaret etti (Bordreuil, Briquel-Chatonnet ve Michel, 2015, s. 273). Hammurabi Kanunları'ndan § 40'da geçen rahibelerin çeviriyazım halinin “LUKUR” ya da “Nadītum” şeklinde geçmekte olduğunu belirtmekte fayda vardır (Aydın, 2017, s. 43; Roth vd., 1995, s. 88; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 106). Burada Nadītu kadınları için ilişkilendirilmiş olan bilginin spesifik olarak tartışılması yerine, bahsi geçen bilgiden haberdar olunması açısından konu üzerine dikkat çekilmesi daha uygun görülmüştür³. Assriyoloji alanında önemli ve ünlü bir bilim insanı olan *Jean Bottéro* söz konusu olan § 40 hakkındaki yorumu ise şu şekildedir:

³ Örtünme ile ilgili değerli bir yorumu belirtmemiz yararlı olacaktır. Eski Yakınoğu çalışmaları ile ünlü bir bilim insanı olan *Zainab Bahrani*, cinsellik ve çıplaklık kavramları hakkındaki bilgilerden yola çıkılarak, Kutsal Kitap gelenekleri ile Eski Mezopotamya gelenekleri arasında kesinlikle bir benzerlik olamayacağına dikkat çekmektedir. Bu iki önemli geleneğin, tek parça olarak Yakınoğu içine nüfuz edilmesinin 19. yy. Şarkiyatçıların ürünü olduğunu ve tehlikeli bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir. Örtünmeye atfen Orta Asur Yasaları'nın okunmasının filolojik ve tarihsel bir zemin ile sorgulanması gerekliliği vurgulanmaktadır (Bahrani, 2018, s. 219). Ayrıca karşılaştırmalı olarak farklı bir perspektif ve çeşitli görüşlerin değerlendirilmeye alındığı *Fatmagül Berktaş*'ın yayınına bakılması da yerinde olacaktır (Berktaş, 2016, s. 83-93).

Kısaca, rahibeler yurdunun sessizliğinde, “iş kadını” olarak gerçek anlamda tehlikelerle dolu yoğun bir yaşam sürmekteydiler. Hammurabi “Yasası”nda (§ 40) bu kadınlar ülkenin bütün yüksek ticari faaliyetlerini yapan iş adamları olan tamkarum’larla eş sayılmaktadır. Böylece bu kadınlar iş adamları gibi iş kadınıydılar. Bu kadar “erkekleştirilen” ve erkeğe dayanan kültürel bir bağlamda oldukça şaşırtıcı bir başarıdır bu! (Bottéro, 2005a, s. 135).

Nadītu'lar ekonomik anlamdaki mal varlıklarını olağanüstü bir aktiflik ve başarı ile kazançlı bir şekilde değerlendirmede oldukça ustaydılar. Babil şehrinin ikiye bölünmüş olan resmine ekonomik yaşamdaki rollerin için oldukça iyi bir örnek olduğu söylenebilir. Bu dönemde kadınların neredeyse hukuksal olarak erkek egemenliğinin altında buldukları bilinmektedir. Ayrıca bazı toplumsal ve ekonomik faaliyetlerinin dışında da tutuldukları anlaşılmaktadır. Bu gerçeğin aksi olarak gerektiği zaman erkeklere karşı kendi haklarını talep edebilen, ekonomik olarak bağımsız hareket edebilen pek çok kadına da rastlanmaktadır. Nitekim prensipteki dezavantajlarına rağmen, uygun koşullar altında birseysel özgürlüklerinden yararlanmış oldukları açıkça görülmektedir (Jursa, 2017, s. 86). Karşılaştırarak baktığımızda örneğin Eski İsrail Demir I Devri’nde tarımsal ekonominin etkin olduğu ve ekonominin büyük bir öneme sahip olduğu evlerde kadınlar ile erkeklerin eşit oldukları bir dönem yaşamıştır (Ay Arçın, 2017, s. 45).

Hammurabi Kanunları dışında Nadītu'lar hakkında görebildiğimiz diğer kanun maddesi ise Lipit-İštar Kanunları’nda geçmekte olan § 22’dir ve şu şekildedir: “Eğer baba hayatta ise ister yüksek sınıftan bir rahibe ister din sınıfından diğer bir rahibe olsun kızı varis gibi kendi evinde oturacaktır” (Roth vd., 1995, s. 30; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 66). Söz konusu olan madde içeriğinden anlaşılan bir babanın “ugbaltu”, “nadītu” veya “qadištu” sınıflarından kızları arasında ayırım yapılmadan mirasın erkek kardeşler tarafından eşit olarak bölüneceği anlaşılmaktadır (Roth vd., 1995, s. 30). Nadītu ve ugbaltu kadınlarının tapınağın içinde münzevi bir hayat yaşamalarına rağmen, kendi mülk ve işleri ile meşgul oldukları açıktır (Bottéro, 2005a, s. 135; Black ve Green, 1992, s. 149; Kuhrt, 2013, s. 149). Farklı din kadınları sınıfından olursa bile mirasın eşit olarak bölüşüleceği noktası önemli gibi görünmektedir.

Hemen kısaca değinmek istediğimiz diğer bir nokta ise Eski Asur Ticaret Kolonileri Çağı’ndaki (M.Ö. 1774-1719) ticaretle uğraşan din kadınları hakkında olacaktır. Eski Mezopotamya’da Asur şehrinde yaşayan bu din kadınlarının yani rahibelerin, Anadolu’da ticaret ile uğraşan kardeşlerine, kocalarına ya da babalarına yazdıkları tabletler mevcuttur.

Buradaki kadınların, ticaret, ekonomi ve tarımsal alanlarda çalıştıkları görülmektedir (Michel, 2016). Aile şirketi içerisinde önemli bir yere sahip olan rahibeler “gubabtum” (ugbabbu) veya “waqqurtum” adlarıyla geçmektedir. Bu unvanı kadınların özellikle tamkarum’larla (tüccar) evli olduğu görülmektedir. Örneğin önemli bir tüccar olan Puşuken’in kızı rahibe Ahaha’nın kızının durumundan dolayı toplumda iyi bir konumda olduğu bilinmektedir. Onların ticaretle ilişkili olmasının da buna işaret ettiğini belirtilmektedir. Rahibe Ahaha’ya ilaveten İstar-lamassi, Gubabtum ve Ab-Şallim isimli bayanlarında ticaretle ve ekonomide aktif oldukları anlaşılmaktadır (Şahin, 2006b). Buna ilaveten gubabbu kadınlarının “NIN.DINGIR.RA” olarak geçen kadınlar ile aynı anlama geldiği, bu kadınların “hierodule” (kutsal fahişe) ile alakalı oldukları bilgisi verilmiştir. Yine bu türden kadınların Tanrı Aşşur adına adanmış oldukları anlaşılmaktadır. Belirtilen rahibelerin hem baş tanrı için adanmışlıklarından ötürü, hem de ticaretle bir hayli uğraşmış olmalarından dolayı toplum içindeki konumları dikkate şayandır (Şahin, 1999a). Bu bağlamda Kültepe Metinleri’nde geçen kadınların bir için tanrı adanmış olmaları (Tanrı Aşşur), evli olabilen (özellikle tüccarlarla) yada evli olmayan, ticaret ve ekonomik hayatta aktif olmaları gibi benzer özellikleri ile bize sanki Nadītu kadınlarını hatırlattığını belirtmenin yararlı olabileceği kanaatini taşımaktayız. Burada *Jean Bottéro*’nun vermiş olduğu bilgiyi yineleyerek sanki Nadītu, entu ve ugbabbu kadınlarının benzer alanlarda faaliyet gösteriyormuş gibi bir algı yarattığını (Bottéro, 2012b, s. 212) destekler gibi görünmekte olduğunun altını çizmek yerinde olacaktır.

Nadītu’luk unvanının yok olmadan önce en az üç farklı şehirde, büyük önem taşımakta olan kült tanrılar için adanmış oldukları anlaşılmaktadır. Bunlar Sippar kentinde Güneş Tanrısı Şamaş ve onun eşi olan Aya (Marduk ile birlikte), kült şehir Babil’de Baş Tanrı Marduk ve Nippur şehrinde Fırtına tanrısı Ninurta içindir (Harris, 1964c; Jeyes, 1983, s. 260). Nadītu kadınlarının bazı özellikleri çeşitlilik göstermektedir. Nippurdaki bu türden kadınların bekârlık sözü verdikleri görülürken, Sippar’daki kadınlar bu türden değillerdi, kardeşleri tarafından evlat edinilen çocukları yetiştirebildikleri görülmektedir. Aileleri içinde kalarak çeyiz ve arazilerini tekrar güvence altına aldıkları bilinmektedir. Öte yandan kült şehir Babil’de Tanrı Marduk’un Nadītu’larının evlenmesine izin veriliyordu, fakat asla çocuk sahibi olmamaları gerekiyordu (Jursa, 2017, s. 85; McIntosh, 2005, s. 164 vd.). Bu konuda Hammurabi Kanunları’nda maddelerin çokluğunu görebilmekteyiz. Çocuk temin edilmesi ifadesi burada dikkati çeken bir noktadır. Nitekim şugitum’un adıyla geçen din kadının çocuk doğurabileceği “waladu” fiili ile, Nadītu’nun çocuk temin edebileceği ise “raşu” fiili ile ayrı

ayrı olarak ifade edildiği belirtilen bir durumdur. Ayrıca şugitum sınıfından kadınların, Naditu kadınlarından alt bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır (Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 275). Hammurabi Kanunları § 137’de geçen madde şu şekildedir:

Eğer bir adam, ona çocuk doğuran bir şugitum’u veya ona çocuk temin eden bir naditum’u boşamaya karar verirse, o kadına çeyizi geri verilecek ve tarlanın, bahçenin, mal ve mülkün yarısı ona verilecek (o da) evlatlarını büyütecektir. Çocuklarını büyüttükten sonra, çocuklarına verilen maldan varismiş gibi, bir hisse kendisine verilip, gönlünün istediği bir kocaya varacaktır (Aydın, 2017, s. 66 vd.; Roth vd., 1995, s. 107; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 198).

Şugitum kadınlarının, Naditu kadınlarından alt bir seviyede olduğu açıkça belli olmaktadır. Çocuk şugitum tarafından temin edilmektedir. Hammurabi Kanunları § 144’de geçen madde şu şekildedir: “Eğer bir adam bir naditum ile evlenirse ve o naditum kocasına bir kadın köle verirse ve o kölenin doğurmasına sebep olursa (fakat) bu adam bir şugitum ile evlenmeğe karar verirse o adama müsaade etmeyeceklerdir, şugitum’u alamayacaklardır” (Aydın, 2017, s. 69; Roth vd., 1995, s. 108; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 199). Çocuk için Naditum’dan alt seviyeden bir kadın olan şugitum’dan çocuk sahibi olunduğu net bir şekilde ifade olunmaktadır. Ama burada şugitum alt seviyeden bir kadın olduğu için Naditu ile yarışmamaktadır. Hammurabi Kanunları §145’de geçen madde şu şekildedir: “Eğer bir adam bir naditum ile evlenirse ve ona çocuk temin etmezse ve (o adam) şugitum ile evlenmeği kafasına korsu, o adam şugitum’u alacaktır. Onu evine sokacaktır (fakat) o şugitum, naditum ile yarışmayacaktır” (Aydın, 2017, s. 69; Roth vd., 1995, s. 109; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 199).

Babilliler genellikle tek eşli evlilik yaparlardı, sadece belli özel koşullarda alt statüden ikincil bir kadın uygun görülmekeydi (Jursa, 2017, s. 72 vd.). Örneğin Eski İsrail Dönemi’nde de özellikle evlenen çiftlerden en önemli beklenti çok miktarda çocuk sahibi olabilmektir. Çocuk sahibi olamamak kadının kabahati olarak görülürdü ve boşanma sebebi olabilmekteydi. Yine çocuk sahibi olamayan kadınların cariyeler vasıtasıyla anne oldukları görülmektedir. Bu bağlamda benzer şekilde Eski İsrail’de erkeğin boşanma hakkı olmasına ek olarak, ikinci bir hanım alma hakkı da mevcuttu (Ay Arçın, 2017, s. 21, 23). Bir önceki maddeye paralel olarak söz konusu durum köle kadının yerinin belli olduğu ve asıl eşten ayrıldığıdır. Çocuk doğurulsu bile statünün değişmediği netlik kazanmaktadır. Ayrıca kölelik için maddelerde çeşitli işaretleme (saç kazıma gibi) yöntemlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Hammurabi Kanunları § 146’da geçen madde şu şekildedir:

Eğer bir adam bir nadītum ile evlenirse ve bu (nadītum) kocasına bir kadın köle verirse, köle çocuk doğurursa, sonra o köle çocuk doğurdu diye hanımı ile eşitlik iddia ederse, hanımı (sahibesi) onu para karşılığı veremeyecektir (satamayacaktır); fakat ona kölelik (nişanı) koyacaktır. Onu kölelerden sayacaktır (Aydın, 2017, s. 69 vd.; Roth vd., 1995, s. 109; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 199 vd.).

Kölenin belli bir işlev karşılığında alındığı açıktır. Özellikle çocuk doğurmak için alınmış olan kadın eğer bunu gerçekleştirilmezse satılabilmektedir. Çivi yazılı hukuk metinlerinde görmekte olduğumuz köle kelimesi, Sumerce hayvanlar ve eşyalar için kullanılmakta olan çoğul eki anlamındaki “HĪ.A” determinatifi ile yazılmaktadır. Buradan anlaşılan köleler bazen hayvan ve eşya sınıfından bir nesneymiş gibi görülmektedir (Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 200. dipnot: 231). Hammurabi Kanunları § 147’de geçen madde şu şekildedir: “Eğer çocuk doğurmazsa, sahibesi onu gümüş karşılığı verecektir (satacaktır)” (Aydın, 2017, s. 70 vd.; Roth vd., 1995, s. 109; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 200).

Sippar’daki Tanrı Šamaš’ın eşi olan Aya’ya ilaveten, Nadītu olarak kabul edilmiş bu unvandan bir kadının Šamaš’ın “kallatu”su (gelini) olarak adlandırıldığı belirtilmektedir. *Rivkah Harris* burada Nadītu’yu Šamaš’ın gelini olarak düşünmemiz gerektiğinin altını çizmektedir. Böylelikle Aya onun kayınvalidesi olarak tanımlanmaktadır (Harris, 1964c, s. 113) Öte yandan *Ulla Jeyes* ise, Aya ve Nadītu’nun Šamaš ile ilişkisinin aynı konumda olduğunu belirterek, ikisinin de Šamaš’ın gelini olduğunu belirtir. Kallatu (gelin) olarak belirtilen ifadenin ise Nadītu kadının bekârlık ifadesini belirtmek için kullanılmış bir unvan olması gerektiğini düşünmektedir (Jeyes, 1983, s. 265 vd.). Her ne kadar bu kadınların dinsel işlevleri hakkında az bilgilerimiz olsa da, ilgili oldukları tanrılara atfen onların “rahibeleri” olarak adlandırılmasının tam mânâsı ile doğru olmayacağı belirtilmektedir. Fakat bu kadınların ilişkili oldukları tanrılarında “şefaât” dilenmelerinin de mümkün olduğu belirtilmektedir (Jursa, 2017, s. 85).

Dönem dönem rahibelerin gerçek konumları tartışmaya açık bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kayıtlara bakıldığından rahibelerin büyük bir çoğunluğunu yönetimin başında olan kralın kızları, kız kardeşleri, ya da anneleri tarafından oluşmaktadır. Örneğin Kral Hammurabi dönemine bakıldığında, onun kız kardeşi olan İltani’nin Nadītu din kadını yani rahibesi olduğu anlaşılmaktadır. Buradaki düşünce yüksek rahibe ile tapınakların ve ortak toprakların iş ilişkilerini gerçekleştirmekte olan topluluğun birleştirilmesinin mümkün olabileceğidir (Stone, 2000, s. 163). Nitekim Kraliçe İltani’nin Rimah kentindeki arşivinde ilginç metinlere sahip arşivi mevcuttur. Anlaşıldığı üzere, kraliçeler etkin bir şekilde saray

endüstrisinde oldukça aktif bir yere sahip olduğu ve özellikle dokumacılıkla meşguliyetlerinden haberdar olunmaktadır (Kuhrt, 2013, s. 126 vd., 133).

M.Ö. II. Binli yıllarda Babil’de örneğin Sippar’daki Güneş Tanrılarına ait olan tapınak gibi bazı tapınaklarda yerel zengin ailelerin kadınları için tahsis edilmiş kompleks yerleşmeler içermektedir. Bazı zamanlarda bu tapınakların Hristiyan dünyası ile karşılaştırıldığı belirtilmektedir. Nadītu olarak bilinen bu kadınların miras yoluyla önemli varlıklara sahip olduğu, iş dünyasında aktif olarak belirli kariyerlerinin olduğu ve bu alanda önemli bir temsilci olduğu bilinmektedir. Bu sınıftan kadınların rahibelik rolü hakkında hiçbir kanıt bulunmamaktadır ve bu kompleksin tapınak yapısından ayrılıp ayrılmadığı konusunun da pek açık olmadığı ifade edilmektedir (Foster, 2007, s. 194; Jursa, 2017, s. 85; Lion ve Michel, 2016, s. 4-5). Tereke ve ceyiz yönetimi hakkında da maddelerden bilgiler edinilebilmektedir. Farklı din kadınları sınıflarının tereke konusunda aynı işleme tabi tutulduğu görülmektedir. Eger söz konusu durumda belirtme olmazsa mirasın aileye ait olduğu ve onların mirasa sahibi olduğu görülmektedir. Hammurabi Kanunları § 178’de geçen madde şu şekildedir:

Bir entum, bir nadītum, bir SAL.ZİKRUM olsun ona babası ceyiz verirken ve vesikasını yazarken, ona yazdığı vesikada terekesini kime isterse vereceğini eğer yazmadıysa, gönlünün bütün istediğini ona belirtmediyse, babası kaderine gittiğinde (öldüğünde) tarlasını, bahçesini kardeşlerini alacaklardır. Ona (mirastan alacağı) hisse değeri (güç) kadar arpa, yağ ve yün tayınına ona vermeyip, onu memnun etmezlerse tarlasını ve kiracısı ona bakacaktır. Tarla, bahçe ve babasının ona verdiği her şeyin intifa’ hakkını yaşadığı sürece alacak, para karşılığı vermeyecek, başkalarına bir şey karşılığı ödemeyecektir (çünkü) onun mirası kardeşlerine aittir (Aydın, 2017, s. 83; Roth vd., 1995, s. 117; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 203).

Yukarıdaki maddeyi takiben olan diğer bir kısımda söz konusu durumda anlaşma yapıldığında ise ailenin hak iddia edemediği açıktır. Terekenin belli kurallara göre, belgelere göre yönetilmiş olduğu açıkça belli olmaktadır. Hammurabi Kanunları § 179’da geçen madde şu şekildedir: “Eğer, bir entum, bir nadītum veya bir SAL.ZİKRUM’un babası kendisine ceyiz verirken veya belgesini yazarken, ona yazdığı belgede terekesini kime isterse vereceğini yazdıysa gönlünün bütün istediğini ona belittiyse, babası kaderine gittiğinde (öldüğünde) terekesini verecek (bırakacak), kardeşleri hiçbir iddiada bulunamayacaklardır” (Aydın, 2017, s. 84 vd.; Roth vd., 1995, s. 109; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 203 vd.). Takiben gelen

Hammurabi Kanunu § 180'de bir babanın Nadītum olan kızına evlenirken çeyiz vermezse, babası öldüğünde evin malından sanki varismiş gibi pay alabilmektedir. Ama bu babanın yaşadığı süre boyunca yararlanabilecektir. Sonrasından ise mal diğer kardeşlerinin olmaktadır (Aydın, 2017, s. 85; Roth vd., 1995, s. 118; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 204). Benzer olan Hammurabi Kanunu § 181'de ise bir önceki maddenin şartlarını taşımasına ek hissenin 1/3'ü gibi bir ibraza sahiptir (Aydın, 2017, s. 85; Roth vd., 1995, s. 118; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 204). Tapınakta münzevi bir hayat süren bu kadınlar aracılar kullanarak iş hayatında aktif kahlırlardı. Bu bağlamda arttırmış oldukları çeyizleri öldüklerinde kendi ailelerine kalabilirdi. Diğer taraftan yine mal varlıklarının bir bölümünü de başkasına vasiyet edebilirdi. Dilerse evlat edinebilir, o evlatlığa mallarını bırakabilirdi. Fakat bu türden bir vasiyete kendi ailesinin karşı çıkma hakkı vardı (Bottéro, 2005a, s. 135; Kuhrt, 2013, s. 149). Yine ek olarak baktığımızda, eğer bir Nadītu başka bir Nadītu'yu genelde nispeten daha genç bir akrabasını evlat edinerek mirasçı olarak belirtmemişse, ailelerinden almış oldukları para veya mal, özellikle araziler ve köleler evli durumda olmasalar bile öldüklerinden sonra tekrar erkek kardeşlerine ya da diğer yakın akrabalarına geri gönderilmekteydi (Jursa, 2017, s. 85 vd.).

Evlat edinme ile ilgi Eski Babil Nippur şehrine baktığımızda çeşitli kategorilere örnek olacak bilecek birçok vesika söz konusudur. Bunların bazıları gerçekten evlat edinme ile ilgilidir. Evlat edinme belli bir sözleşme ya da kontrat ile yapılmaktaydı. Nadītu kadınların bilhassa bu dönemde oynadığı sosyal yönü ile önemli bir durumda oldukları görülmektedir (Stone, Owen ve Mitchell, 1991, s. 1-33). Ayrıca yine buna ek olarak eski Babil Nippur'unda oldukça varlıklı, zengin bir aile olarak iyi bilinen ve gündemde olan "Mannum-mešu-lişşur" ailesine ait pek çok vesika çevrilmiştir. Metinlerde evlat edinme ile ilgili çeşitli bilgiler edinmek mümkündür. Pek çok vesikada Nadītu kadınlarının varlıklarından haberdar olunarak, çeşitli faaliyetler içinde oldukları açıktır (Stone vd., 1991, s. 38-92).

Bu türden unvana sahip kadınların "Tanrı Šamaš'ın Nadītumu" ve "Tanrı Marduk'un Nadītumu" olarak ayrıldığını görmekteyiz. Az sayıda kral kızlarının Nadītu'luğa geçtiği bilinmektedir. Buna ek olarak Nadītu'luğa çoğunlukla yüksek bürokratların, katiplerin, doktorların veya rahiplerin kızları gelmekteydi (Bordreuil vd., 2015, s. 483; Jursa, 2017, s. 85; Lerner, 1986, s. 241; Kuhrt, 2013, s. 149). Kanun metinlerinde Tanrı Marduk'un Nadītumu için ayrıca bir madde de mevcuttur. Hammurabi Kanunları § 182 şu şekildedir: "Eğer bir baba, Babil'li Marduk'un Nadītu'su olan kızına çeyiz vermezse, mühürlü bir belge ona yazmazsa, baba kaderine gittiğinde (öldüğünde) baba evi malından kardeşleri ile birlikte 1/3 hisse bölüşecektir. Timar sorumluluğunu yüklenmeyecektir. Marduk'un Nadītu'su terekesini

istediğine verecektir” (Aydın, 2017, s. 85 vd.; Roth vd., 1995, s. 118; Tosun ve Yalvaç, 2002, s. 204).

Tanrı Šamaš’ın Nadītu'su genç yaşta tapınağa girer ve evlenmeden orada yaşardı. Tapınağın içinde geniş bir komplekse sahip olan manastırda farklı hizmetçiler ile birlikte burada ikâmet ederlerdi. Nadītular tanrıya adanmışlıklarından ötürü zengin çeyizlerini tapınağa getirirlerdi. Onlar ölünce bu çeyizler kendi ailelerine geri götürülürdü. Bu çeyizleri ticari işlemler için kullanabilirlerdi yada çeşitli ticari/iş kaygılarından dolayı kullanım için manastırlarda bırakabilirlerdi. Nadītular toprak, köle ve evleri satmışlar, alım satım işlerinde uğramışlar ve toprakları yönetmişlerdir. Ticari işlemlerde önce gelen bu kadınlar festival günlerinde tanrılara düzenli olarak kurbanlar sunmuşlardır (Lerner, 1986, s. 241; McIntosh, 2005, s. 164; (Jursa, 2017, s. 85).

Önceleri Nadītular’ın ikâmet ettikleri mekânlarda erkekler varken, sonradan bunun yerine Nadītular’ın devam etmiş olduğu belirtilmektedir. *Merlin Stone* Nadītu kadınları hakkındaki yorumu ise şu şekildedir: Sumer ilahilerinde kadınların her zaman erkeklerden önce geldiği belirtilmektedir. Örneğin *Gilgameş Destanı*’nda Sumer cennetinin resmi yazısının bir kadın olduğu belirtilerek ilk yazının bulucusunun da bir kadın olduğu ifade edilmiştir. Buradan yola çıkarak Nadītu kadınlarının olasılığa göre tapınağın işle ilgili hesaplarının tutmakta olan, yazı sanatını geliştiren bir din kadını olduğunu belirtmektedir. Uruk şehrinde Nadītu kadınlarının büyük bir çoğunluğunun yaşamış olduğu Tanrıça İnanna’nın tapınağında bulunan ilk yazılı örneklerin (M.Ö. yaklaşık 3200 'den başlayan), toprak kirası şeklinde tapınağa yapılmış ödemelere dair kayıtlar olduğu belirtilmektedir (Stone, 2000, s. 70 vd.). Yani bu kadınların tapınakta katiplik görevinin de olduğu anlaşılmaktadır (Bordreuil vd., 2015, s. 302; Harris, 1963b, s. 138 vd.; Stone, 2000, s. 70 vd.).

Nadītu kadınlarının ekonomi alanında üstlenmiş oldukları rol ile daha çok ön plana çıktıkları görülmektedir. Zaman zaman bu rol fazlaca belirtilmiştir. Özellikle Sippar kentinde bulunan pek çok tablette onların, satış işlemlerinde, kira kontratlarında, kredi ve borçlarda, miras ve nihayetinde evlat edinme gibi konularla ilişkili oldukları anlaşılmaktadır. Bu konulara bakıldığında onların ekonomide aktif oldukları açıktır (Bottéro, 2005a, s. 136; De Graef, 2016; Harris, 1961a, s. 119; Stone, 1982). Özellikle Sippar kentindeki arşivler sayesinde geniş bilgilere sahip olduğumuz bu kadınlar hakkında hukukî uygulamalardan da haber olunmaktadır. Örneğin Kral Samsu-iluna (M.Ö. 1749) için belgelenen bir metinden Sippar yargıcının kentteki Nadītu rahibeleri ile ilgili olarak, bu kadınların çeyizlerini vermeden manastıra girmelerinin yasal niteliği ve bir aile borcu sebebiyle Nadītu'ların kölelerinden

birine el konulması gibi iki farklı konuda hukukun belirlenmesi kararlaştırılmıştır (Bordreuil vd., 2015, s. 183).

Alan kiralama belgeleri, (bunların fiyatları ve kaç belgeden oluştuğu), hangi kralların döneminde hangi kızların adları olduğu belirtilmektedir. Miras belgelerinde, tarla satışı belgelerinde kralların dönem başına satış sayı hakkında bilgiler edinilebilmektedir. Buradan hükümdarların ekonomik faaliyetleri hakkında çıkarımlarda bulunmak da mümkün olabilmektedir. Arazinin yüzölçümüne göre, konumuna göre farklı fiyatlar biçilmektedir. Önde gelen arazi satış belgelerindeki Nadītu kadınlarının adlarına baktığımızda Akšaya'nın kızı Huzālatum, Sîn-tayyar'ın kızı Erišti-Šamaš, Ikūn-pî-Sîn'in kızı Bēlessunu'dur (Bottéro, 2005a, s. 136; Nakata, 2016).

Kült anlamda çok az bilgiye sahip olduğumuz Nadītu kadınları geriye kalan bazı belgelerden anlaşıldığı üzere genelde günlük kurbanlar için katkı sağlamak, kült servislerde bulunmak, onların ana görevinin, yakınlarının refahı için dua etmek olduğu belirtilmektedir (Jursa, 2017, s. 85; Leick, 2009, s. 123-124; Kuhrt, 2013, s. 149). Normal bir aile yaşantısını reddetmiş olan bu kadınlar aileleri ile bağlılıklarını sürdürmüşlerdir ve duygusal bağlarını koparmamışlardır. Çünkü içinde bulunmuş oldukları mevkiiinin anne ve babalarına şöhret kazandırmakta olduğunun farkındaydılar. Daha fazlasını talep edebilmek için Nadītu'lar da bu kullanmaktan çekinmemişlerdir (Kuhrt, 2013, s. 149 vd.). Bu bağlamda Mari Kralı Zimri-Lim'in (M.Ö. 1775-1761) bir Nadītu olan kızı Erišti-Aya'nın yazmış olduğu mektup duruma açıklık getirmektedir: “Daima duacıyım, daima!... Geçen yıl size yazdığım zaman bana iki hizmetçi kız göndermiştiniz, ama biri öldü, sonra bana iki kız daha getirdiler, onlardan biri de öldü. Ben babanızın evinin temsilcisiyim, o zaman neden bana hizmetçi sağlanmıyor?” (Kuhrt, 2013, s. 150 vd.).

Festivallerde örneğin Tanrı Šamaš'ın tapınağı ve onun için yapılan festivalde Nadītu kadınlarının tapınak görevlikleri ile birlikte “piqittu” sunuları sunmakla yükümlü oldukları anlaşılmaktadır (Harris, 1961a, s. 117; Harris, 1975d, s. 145). Bu sunular genellikle et ve undan oluşmaktaydı ya da bazen ekmek ve biradan da oluşabilirdi. Nadītu kadınların ve manastır görevlilerin oluşturduğu 50 kişilik bir listede bunlardan herbirinin 10 ila 20 arası sila bira (veya un) ve 5 ila 10 arası sila un (veya bira) “piqittu” sunuları gerçekleştirilirdi, 50 etin kesimden bahsedilmektedir (Harris, 1975d, s. 199). Önemli olan bir kutlama daha mevcuttur. Bu onuncu ay olan Tebeṭu ayıdır. Bu ayın ilk üç günü Šamaš Festivali kutlamaları açısından Nadītu kadınları için büyük bir önem arz etmektedir. “Sebūt šattim” (Bira Mayalama

Mevsimi) olarak geçen bu dönem belirtilen ayın ilk üç gününde gerçekleşmekteydi. Bu üç günde et, bazen un, yağ ve bira sunuları yapılırdı. 2. günde merhum olmuş Nadītu kadınları için “Nadītu Anma Günü” (ūm šīmtim ša nadīatim) olarak bilinen bir etkinlik gerçekleştirildi. Burada Nadītu kadınları tarafından yine sunular gerçekleştirilirdi (Harris, 1975d, s. 200 vd.). Genel olarak Nadītu kadınlarının ekonomik yönlerinin oldukça önemli olduğu kabul edilmektedir. Eski Babil döneminde ekonomik yönlerinin azalması ile birlikte bu kadınların yavaş yavaş kaybolmuş oldukları anlaşılmaktadır (Stone, 1982, s. 65 vd.). Bu kurum Eski Babil Dönemin’den sonra faaliyet göstermemiştir. Fakat kısa süreli olsa Yeni Babil kralı Nabonidus (M.Ö. 556-539) tarafından gündeme getirilmiştir (Leick, 2009, s. 124).

Sonuç

Nadītu kadınları hakkında bir takım bilgileri çivi yazısı hukukundan öğrenebilmekteyiz. Buna ek olarak çivi yazılı kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla, bu unvandan kadınların özellikle Eski Babil Dönemi’nde oldukça etkin rol oynadıkları görülmektedir. Nitekim kral kızlarının da bu gruptan olması onların ekonomiyi canlandırma çabası içerisinde değerlendirmemize olanak tanımaktadır. Çocuk doğurmasının yasak olduğu anlaşılan ve iki farklı unvanla karşımıza çıkan Nadītu kadınlarının toplum içindeki rollerinin benzer nitelikler taşıdığı anlaşılmaktadır.

Eski Mezopotamya’da kadınların konumlarının belli olmasına karşılık, kısıtlı imkânlar içerisinde, sınırları aşarak çerçevenin dışına çıktıkları ve büyük başarılar gösterdikleri açıktır. Onlar kadınların toplum içerisindeki başarılarını gözle görülür bir şekilde yansıtmışlardır. Nitekim ele alınan konuda kadınların toplum içerisindeki yaşantıları değerlendirmeye tabii tutularak, farklı disiplin dalları ile karşılaştırılıp, araştırılabilecek kadar büyüklüğe ve öneme sahip olduğunu söylemek herhalde yanlış olmayacaktır. Farklı toplumlarda ve dönemlerde, örneğin Eski Asur Ticaret Koloni Çağı’nda görüldüğü gibi, kadınların belli bir unvana sahip olarak ekonomi ve ticari anlamda başarı göstermeleri dikkate şayandır. Özellikle tüccarlar ile evlenmeleri de bu durumu destekler nitelikte gibi görünmektedir. İşlenmiş olan döneme ilaveten, Kültepe Metinleri örnek vererek değerlendirme yapılabilmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Bu unvandan kadınların dönem içerisindeki koşullara göre unvanlarını geliştirip, genişleterek ve ilerleterek yaşatmış olmalıdırlar.

Evlat edinme kayıtlarında da bol miktarda bu unvandan kadınların adları geçmektedir. Ritüel ve dini açıdan çok geniş bilgiler edinilmese de, çeşitli festival ve ayinlerde yer aldıkları

anlaşılmaktadır. Ayrıca hem kendi miraslarını yönetebilmeleri açısından, hem de diğer din kadınları sınıfından üst bir konuma sahip olması açısından, Eski Mezopotamya’da önemli bir konuma sahip oldukları ve unvanlarını icraa etmiş oldukları görülmektedir.

Kısaltmalar

AHW :W. von Soden, Akkadisches Handwörterbuch, Wiesbaden 1965.

CAD :The Assyrian Dictionary of The Universty of Chicago

CDA :A Concise Dictionary of Akkadian, Wiesbaden 2000.

ePSD :Electronic Pennsylvania Sumerian Dictionary

Kaynakça

Aydın, N. (2017). *Hammurabi Yasaları*. İstanbul: Alfa.

Ay Arçın, Ş. (2017). *Eski İsrail’de Kadın Krallık Öncesi ve Krallık Sonrası*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.

Bahrani, Z. (2018). *Babil’in Kadınları Mezopotamya’da Toplumsal Cinsiyet ve Temsil* (Çev. Sercan Çalıcı). İstanbul: Kolektif Kitap.

Berktaş, F. (2016). *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın Hıristiyanlık’ta İslamiyet’te Kadının Statüsüne Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım*. İstanbul: Metis Yayınları.

Black, J., & Green, A. (1992). *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia. An Illustrated Dictionary Illustrations by Tessa Rickards.*, British Museum Press for the Trustees of the British Museum.

Bordreuil, P., Briquel-Chatonnet, F., & Michel, C. (2015). *Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları*. (Çev. Levent Başaran). İstanbul: Alfa.

Bottéro, J. (2005a). “Babilli Kadınların Hakları”, *Eski Yakındoğu: Sümer’den Kutsal Kitap’a* (Çev.Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan). Ankara: Dost Kitabevi., s. 127-138.

Bottéro, J. (2012b). *Mezopotamya Yazı, Akıl ve Tanrılar* (Çev. Mehmet Emin Özcan ve Ayten Er). Ankara: Dost Kitabevi.

De Graef, K. (2016). “Cherchez la femme! The Economic Role of Women in Old Babylonian Sippar”. Lion, B., & Michel, C. (Eds.). (2016). *The Role of Women in Work and*

- Society in the Ancient Near East* (Vol. 13). Walter de Gruyter GmbH & Co KG., s. 270-295.
- Foster, B. (2007). "Mesopotamia", *A Handbook of Ancient Religions*. Cambridge University Press. Hinnells, J. R. (Ed.), s. 161-213.
- Harris, R. (1961a). "On the Process of Secularization under Hammurapi". *Journal of Cuneiform Studies*, 15(4), s. 117-120.
- Harris, R. (1963b). "The Organization and Administration of the Cloister in Ancient Babylonia". *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, 6 (2), s. 121-157.
- Harris, R. (1964c). "The Nadītu Woman", *Studies Presented to A. Leo Oppenheim (7 June 1964)*, s. 106-135.
- Harris, R. (1975d). *Ancient Sippar: A Demographic Study of an Old-Babylonian City (1894-1595 BC)* (Vol. 36). Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut te Istanbul.
- Hrouda, B. (2016). *Mezopotamya* (Çev. Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Alfa.
- Jeyes, U. (1983). "The Nadītu Women of Sippar", A. Cameron and A. Kuhrt (Eds.), *Images of Women in Antiquity (Detroit, 1983)*. s. 260-272.
- Jursa, M. (2017). *Babilliler* (Çev. Firuzan Gürbüz Gerhold). İstanbul: Alfa.
- Kılıç, Y., & Duymuş, H. H. (2009). "Eski Mezopotamya'da Din Kadınları (Rahibeler)". *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl, 13, 1, s. 159-178.
- Leick, G. (2009). *Historical Dictionary of Mesopotamia* (Vol. 26). Scarecrow Press.
- Lerner, G. (1986). "The Origin of Prostitution in Ancient Mesopotamia". *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 11 (2), s. 236-254.
- Lion, B., & Michel, C. (2016). "Women and Work in the Ancient Near East: An introduction". Lion, B., & Michel, C. (Eds.). (2016). *The Role of Women in Work and Society in the Ancient Near East* (Vol. 13). Walter de Gruyter GmbH & Co KG., s. 1-7.
- Kuhrt, A. (2013). *Eski Çağ'da Yakındoğu Yaklaşık M.Ö. 3000-330 I. Cilt* (Çev. Dilek Şendil). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- McIntosh, J. (2005). *Ancient Mesopotamia: New Perspectives*. ABC-CLIO.

- Michel, C. (2016). "Women Work, Men are Professionals in the Old Assyrian Archives". Lion, B., & Michel, C. (Eds.). (2016). *The Role of Women in Work and Society in the Ancient Near East* (Vol. 13). Walter de Gruyter GmbH & Co KG., s. 193-208.
- Nakata, I. (2016). "Economic Activities of Nadītu-Women of Šamaš Reflected in the Field Sale Contracts (MHET II/1-6)". Lion, B., & Michel, C. (Eds.). (2016). *The Role of Women in Work and Society in the Ancient Near East* (Vol. 13). Walter de Gruyter GmbH & Co KG., s. 255-269.
- Öz, E. (2015). "Çiviyazılı Belgelere Göre Mezopotamya'da Sütannelik Hizmeti, Sütanne Olarak Qadištum Kadınları ve Kutsal Kitaplarda Sütannelik Uygulması". *Turkish Studies*, Vol. 10/13, Fall 2015, s. 235-248.
- Roth, M. T., Hoffner, H. A., & Michalowski, P. (1995). *Law Collections from Mesopotamia and Asia Minor* (Vol. 6): Society of Biblical Literature.
- Stone, E. C. (1982). "The Social Role of the Nadītu Women in Old Babylonian Nippur". *Journal of the Economic and Social History of the Orient/Journal de l'histoire economique et sociale de l'Orient*, s. 50-70.
- Stone, E. C., Owen, D. I., & Mitchell, J. R. (1991). *Adoption in Old Babylonian Nippur and the Archive of Mannum-mešu-lišsur* (Vol. 3): Penerbit Erlangga.
- Stone, M. (2000). *Tanrılar Kadınken* (Çev. Nilgün Şarman). İstanbul: Payel Yayınları.
- Şahin, H. A. (1999a). "Kültepe Metinlerinde Geçen Rahip ve Rahibeler", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 8, Yıl: 1999. s. 143-153.
- Şahin, H. A. (2006b). "Kültepe Metinlerinde Geçen Rahibelerin Aile ve Toplumdaki Konumu". *AÜDTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 20, S. 32. s. 232-242.
- Tosun, M., & Yalvaç, K. (2002). *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi-Saduqa Fermanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Extended Abstract

Introduction

In this study, Nadītu(m) women who had an important place in social life in Ancient Mesopotamia were dealt with. We learn a great majority of our knowledge about these women with this title from Code of Hammurabi and contemporary Cuneiform Texts. The position of the woman in the Ancient Asia is a low level. The woman was under male domination and under extreme conditions. Nevertheless, women of Nadītu had an important place in economic, commercial and social life. That's why, the gathering of the general information and the creation of a whole of these women reflect our main goal. With the information obtained, it is want to analyze the purpose of the woman in social life.

Most of these women lived in their part of the temple called "gagû(m)". However it is not clear that they have not come out of this place until the end of their lives. While some women with this title can marry, others are strictly prohibited from marrying. In this context, marriage or not marriage should never have children. This has naturally caused a comparison between women from the Christian and Medieval Worlds. We agree that this situation should only be specified in accordance with the boundaries of our title. These women were particularly active during the Old Babylonian Period. When we saw that people like King's daughters and sisters passed on this title, they gradually expanded and developed in order to contribute economically to the state. It is possible to obtain information about their economical and social lives, particularly from archives from the Sippar city.

Method

In this study, the source scanning method which is a qualitative research method is used. In this context, primarily Cuneiform Law Texts and Cuneiform Texts have been scanned and examined. The articles containing these women with this title were identified and examined in the Cuneiform Law Texts. Therefore it is considered appropriate to announce the sources which are parallel to the items. At the same time it has been brought out in the subjects that need to be elaborated. Afterwards, many data were passed through the screening method again. These are arranged in accordance with the topic flow. Despite being at a low level in Ancient Mesopotamia, our main goal was to examine the social lives of these women who are quite active in the economy and trade. Attempted to explain what rights they had and what rights they were deprived of. Therefore, it was tried to get caught up in which culture and periods the woman had a similar understanding. At the same time, this point is mentioned

when there is a similarity in the cultures of Ancient Asia. Because we have little knowledge about their religious life, their economic and social lives have been examined.

Results and Evidence

Unlike women who have a limited life in Ancient Mesopotamia, Nadītu has documented how women, especially women, have a place in their economic and social life. In the conclusions obtained, it is understood that women of this title often have privileged status. Indeed, important scientists have made positive comments in this respect. In addition, it is frequently emphasized that attention should be paid when talking about the class of religion women. Sometimes these kinds of women have interpretations that are comparable to today's world. For this reason, every culture needs to be evaluated within its own philological and historical framework. Without looking at the background of a ancient cultures, evaluating for today will probably not be healthy.

These women, dedicated to specific gods, are often confronted with adoption contracts in archives in various cities in Ancient Mesopotamia. Adoption does not mean socialization as it is today. Nadītu women used them more in their care, inheritance management and servants. This seems to be a necessary process for women who never have children. We have little knowledge of the religious duties within the temple. However, it is understood that in a small number of textes they participated in some rituals.

Suggestion

Women have always had different responsibilities from Ancient Times to present. It is often seen with these types of examples that the women who are oppressed and shown in the secondary plan have never actually been. As a matter of fact, it is understood that in the Old Assyrian Trade Colony Period, where trade is very intense, women are engaged in trade themselves and come to important positions. Nadītu women are a structure resembling these women composed of various priestesses. Apart from their priesthood duty, they are worth their value in the economy. This situation should be developed, evaluated and kept alive according to the terms of the term. It is important to be in such an important place in social life, especially in economic terms, even though they lead a secluded life in the temple. For this reason, it should be noted that this subject can be evaluated by comparing it with different disciplinary branches. Especially Sociology and women's structures and contributions in society should be investigated by different methods. Thus, the characteristics of women in

their business and social life will be conceived. It is also worth mentioning that you can approach this topic with interest in various branches such as Women's Studies.